

Rulaganyetsa dijalo tsa selemo tsa gago jaanong

LWETSE KE KGWEDI E E SIAMETSENG GO KONOTELELA THULAGANYO E E TLHOKEGANG YA DIJALO TSE DI TLAA JALWANG GO TSWA KA DIPHALANE 2011 GO YA GO SALE GALE KA FERIKGONG 2012 TSA SETLHA SA SELEMO SE SE TLANG SE. DINGWE TSA DINTLHA TSA BOTLHOKWA GO KA AKANNGWA, DI BUISANELWA FA TLASE.

Go tsewa gore mo dingwageng tse dintsi tsa temothuo ya gago kgotsa le fa e se ka dijalo tsa selemo tsa ntlha tse di tlaa jalwang, gore o setse o weditse tshakatsheko ya metswedithuso ya sebopego le sematlole e e feleletseng ya bolemirui jwa gago.

Dikgaolo tsa lefatshe tsa jalodijalo tsa mebu ya kgono e e kwa godimo, magareng le kwa tlase, di tshwanetse go supiwa, lekanngwa le go sobokanngwa. Ka ntlha ya ditshenyegelo tse di kwa godimo tsa ditsenngwateng ka jalo le diriseke tsa matlole tse di kwa godimo, go ntsha dijalo le rašio ya tlhathwa ya theko ya gajaana ke fela mebu ya jalodijalo e e kwa godimo le bogareng e e tshwanetseng go tsholwa mo ntshokunong. Mebu ya kgono e e kwa tlase e tshwanetse go dirisediwa jalo ya mafulo a leruri.

Ke dijalo dife tsa selemo tse di tlaa jalwang mo temong ya me?

Diitlhophelo tsa dijalothoro tse dikgolo tse di ka akanngwang ke mmidi, o mosweu le/kgotsa mohibidu, disonobolomo, disoyabini le mabelethoro. Tlhopho le tswakanyo ya dijalo tse di tlhophilweng e tshwanetse go kgona go dirisa maatla a terekere le didiriso a a gona ka nonofo mo pakeng ya jalo ya dibeke tse robongwe e e kwa godimo le e e feletseng, mo pakeng ya dijalo ya go tswa 15 Diphlane go ya 20 Sedimonthole, di nyalane le thulaganyo ya thefosanyodijalo e e rulagantsweng le go tlamela loruo mo bolemirui jwa gago.

Jalo ya mabelethoro mo Aforikaborwa e lengwa ka selekanyo se se lekanyeditsweng mme go bonala e fetogile sejalo sa boitseanape se se jalwang mo dikgaolong dingwe. Gakologelwa gape gore mabele a a monate a a tumileng a natefela le tsona dinonyana mme di tlaa ja ka bontsi jo di bo kgonang pele o la roba.

Tshwantshanyo ya sematlole ya diitlhophelo tsa dijalo tse di farologaneng

Diitlhathwa tsa dipoloko tsa Safex tsa gajaana tsa dikunothoro ka tono, tse di tlaa gorogang go tswa

Lekwalo la Grain SA la
balemipotlana

BALA MOTENG:

- 4 > Go repa kgotsa go se repe...
- 7 > Matlapana a a wang go tswa legodimong
- 9 > Go dirisa borakonteraka bate-mothuo – se se tshwanetseng le se se sa tshwanetwang go dirwa

7

9

Mme Jane a re...

Ke tshwenyegile; ke tshwenyegile ka gore go bonala e kere mafapha mangwe a puso a leka go fetolela bantshakuno ba rona go nna bakopi. Bakopi, ba ba sa kgoneng, ba se kitlang le ba ba ka se ka keng ba itirela sepe.

Re ntse re etela dikontoro tsa sedika tse di farologaneng tsa rona, mme e bile gape re ne re le Kwazulu-Natala (kwa Zululand wa maloba). Go ya ka thulaganyo ya lefatshe ya semorafe bantshakuno mo dikgaolong tsa magae ba na le lefatshe, fela le mororo ba se beng ba lefatshe leo ka sebele, thuolefatshe ya bona e babalesegile. Lefatshe le na le kgonego e e kwa godimo mme le pula e ntle thata. Le fa go ntse jalo ga ba dire temothuo. Lefapha la temothuo le dirile tse di latelang:

- Rekile diterekere le didiriso tse di beilweng kwa diofising tsa temothuo;
- Thapetse diterekere bakgweetsi;
- Reketse bantshakuno diitlenngwateng tsotlhe;
- Lemela masimo;
- Jwalela dijiwalo, le
- Fa masimo a ne a tlhoka go tlhagolwa – bantshakuno ba boleletse ba lefatshe go tla go tlhagola mofero.

Fela bantshakuno ba ne ba tsaya dijiwalo. Go feta moo Lefapha le duelwa khonsaletente go go ageletsa masimo. Bantshakuno ga ba dire sepe!

A se ke sona sa montshakuno a tshwanetseng go se dira. A o ka ipitsa montshakuno fa o sa dire sepe fela? Ke mang yo o duelelang se, mme ditshenyegelo tsa tota tsa tono nngwe le nngwe ya mmidi tse di ntshiwang ke bokae?

Bantshakuno ba mpolelela gore kwa dikgaolong tsa magae basetsana ba babotlana ba nnetse go tshola bana fa batsadi ba bona ba santse ba amogelela dikabo tsa bona. Re latlhegelwa ke tsela ya gore ke eng tota se se dirang setšhaba se e atlegileng. Re tlhoka go ithwalela maikarabelo a rona le a isagwe ya rona. Ga re a direlwa go pharama fela le go batla go direlwa sengwe le sengwe. Go na le kgatelelo e tona thata mo "ditshwanelong" le go tlhoka tsepamisokgopolo mo boikarabelong.

Mo modikotshelong o o tswaelegileng, bagolo badirela go tshela (fa gongwe ba dira diura tse ditelele go bona maduo a a lekaneng), jaanong o bo o nna ke bana; jaanong o bo o ruta bana gore le bona bat le ba bereke, ba duele lekgetho go tshwaela mo tsamaisong ya naga. Le jalo le jalo. Fela e seng gompiano, bana ba nna le bana ba sa le mo sekolong, bantshakuno gab a bereke – ba dula kwa gae ba letetse puso go ba direla.

Tsweetswee mongwe le mongwe wa rona o na le dineo tse a di filweng ke Modimo go di dirisa mme re tshwanetse go tshela ka mofutso wa diphatla tsa rona. Tsweetswee a re rwaleng maikarabelo a rona mme re dire – ke bantshakuno ba ba fepang lefatshe mme fa re sa emelele go dira, jaaka setšhaba re tlaa bolawa ke tlaa e e boitshegang.

Rulaganyetsa dijalo tsa selemo tsa gago jaanong

Mopitlwe 2012 go ya Phukwi 2012 tsa dijalo tse di farologaneng, di eme jaana:

- Mabele a a tlaa gorosiwang ka Mopitlwe 2012 = R1 990 ka tono.
- Disoyabini tse di tlaa gorosiwang ka Mopitlwe le Motsheganong 2012 = R3 365 ka tono.
- Disonobolomo tse di tlaa gorosiwang ka Mopitlwe le Motsheganong 2012 = R3 998 ka tono.
- Mmidi o mosweu o o tlaa gorosiwang ka Phukwi 2012 = R1 842 ka tono.
- Mmidi o mohibidu a a tlaa gorosiwang ka Phukwi, 2012 = R1 837 ka tono.
- Korong (go tshwantshanya) go gorosiwa ka Sedi-monthole le Mopitlwe 2012 = R2 950 ka tono.

Tsweetswee gakologelwa gore o ka se ke wa jala sejalo sengwe le sengwe golo gongwe le gongwe! Fa go tliwa mo dijalong tsa selemo, mmidi ke sengwe sa dijalo se se jalwang ka go anama mme ke sejoegolo sa batho ba le bantsi. Ditshekegi le malwetse di tlasela mabele, ka jalo dikgaolo tse di "siameng" koo pula e leng ntsi teng di ka nna le bothata mo mabeleng (le mmara o lekanyeditswe). Disonobolomo ga di dire sentle mo dikgaolong tse di metsi. Di betwa bonolo e bile di tsenwa ke malwetse a fankase. Disoyabini ke dijalo tse di bokete go di tsamaisa mme thobo ya tsona ke kgwetlho mo bantshakunong le ba ba tlhabologang. Mabapi le dijalo tsa mariga, korong, garase, outsu le khanyola – e ga se nako ya go akanya ka dijalo tse ka di jalwa ka lethabula.

Dipharologanyo tsa dirori

Jaaka montshakuno yo mmotlana go botoka go bereka lotseno lwa dijalo la fa "sepotong" kgotsa ka mafoko a mangwe tlhotlwa ya selegae kgotsa ya kheše ya dijalo tsa gago, o tseela tlhogong ditlhotlwa tsa dipoloko tse di bontshitsweng fa godimo, o ntsha ditshenyegelo tsa thoro go tswa difalaneng tse di kwadisitsweng tsa Safex se se kwadisitsweng go ya Randfontein, fa go ka diragala gore konteraka e e dumelwaneng ya dipoloko tsa diithoro ke montshakuno e tlaa gorosiwa ka sebele mo Randfontein.

Lenaneo la difala tse di kwadisitsweng ka dipharologano tsa dirori le le bontshiwang le ka kopololwa go tswa webosaeteng ya Safex. Ditlhotlwa di farologana go tswa go R150 go ya go R300 ka tono ya sonobolomo le R71 go ya R410 ka tono ya mmidi. Go ya ka ditekanyetso tsa gajaana tsa dipharologanyo tsa dirori, go bonala bantshakuno ba babotlana ba tlaa isa diithoro tsa bona kwa sefaleng se se kwadisitsweng sa semmuso se se gauifi. Tlhotlwa ya tota e e tlaa amogelwang ke montshakuno, e tlaa bo ka jalo e le tlhotlwa ya dipoloko tsa Safex o ntsha dipharologanyo tsa thoro, o ntsha ditshenyegelo tsa thoro go tswa polaseng go ya sefaleng.

Sekao, fa go akanngwa gore pharologano ya Bethlehem ke R202 ka tono mme tshenyegelo ya thoro ya rakonteraka wa gago go tswa polaseng go ya sefaleng ke R50, tlhotlwa ya tota le se e ka nnang tlhotlwa ya foo e e duelwang ke koporasi ya

gago e tlaa nna R1 590 ya mmidi o mosweu ka tono. Ka se tekanyetsothlotlwa ya tota e e bonweng e e mo kgetseng ya gago, go fa sekao, ya mmidi le disonobolomo e tlaa balelelwa jaana:

Mmidi o mohibidu – Bethlehem

R1 837 ntsha R202 (pharologanyo ya serori - Bethlehem) ntsha R50 (thorelo kwa sefaleng sa selegae) e lekana le tlhotlwa ya montshakuno ya tota ya R1 585.

Disonobolomo – Bothaville

R3 998 ntsha R162 (pharologanyo ya serori - Bothaville) ntsha R50 (thorelo kwa sefaleng sa selegae) e lekana le tlhotlwa ya montshakuno ya tota ya R3 786 ka tono.

Ka jalo go bothokwa go bereka gore tlhotlwa ya tota, ya teng foo kgotsa ya montshakuno ya selegae e e tlaa bonwang foo polase ya gago e leng teng. Ka jalo e tswa e le selo sa lesego le hisetori go na le togamaano e e siameng gore polase ya gago e bokgakala bokae le Randfontein. Nthla e ka jalo e ka nna le tshwaelo e kgolo mo go reng a ditlhotlwa tse di bonweng di tlaa dira sejalo se se rileng mo kgao-long ya gaeno go nna le poelo kgotsa nnyaya.

Fa, go fa sekao fela, o na le go ka dira tlhophelo magareng ga mmidi o mosweu le o mohibidu, setlamo sa tshilo ya mmidi se segolo, fa se le gauifi le polase ya gago, se tlaa go fa tlhotlwa ya teng foo e e gaisang thata ka nako ya thobo. Go ka ikopanngwa le ratshilo go utlwa gore pholisi ya peotlhotlwa ya bona e dira jang.

Tshenyegelo ya jalo ya dijalo (tshekatsheko ya palogotlhe ya molapoelo/tekanyetsokgwebo)

Go bothokwa go dira tshekatsheko ya palogotlhe ya molapoelo ya sejalothoro sengwe le sengwe se se ka jalwang mo polaseng ya gago. Palogotlhe ya molapoelo le pharologano magareng ga palogotlhe ya lotseno tota lwa sejalo sengwe le sengwe o ntsha ditshenyegelo tsa tlhamalalo tsotlhe tse di dirilweng go ntsha sejalo, di berekilwe ka heketara le ka tono ya dijalo tse di ntshitsweng. Lotseno lwa dijalo go tswa sejalong sengwe le sengwe lo ka tshwantshangwa ka tekatekano ka heketara kgotsa ka tono go bona gore ke sefe se se nang le poelo. Kgonothobo ya sengwe le sengwe sa dijalo e tlaa tlhotlhediswa ke botengmmu, monono, bongolammu, pula, tlelaemetete, thefosanyodijalo e e gona le nonofo ya mekgwa ya temodijalo e e dirisitsweng.

Lenaneo 1 le bontsha sekao sa tshekatsheko ya palogotlhe ya molapoelo – gakologelwa gore e tlaa farologana go ya ka mafelo tota le go ya ka lefatshe le lefatshe. O tlhoka go batla gore tota ke diitlenngwateng dife tse o yang go di dirisa, bakanakang ka heketara mme le tlhotlwa ya nthana nngwe le nngwe – jaanong o tlaa kgona go balelela tshenyegelo ya dijalo tsa gago.

Lenaneo 1: Tshekatsheko ya palogotlhe ya molapoelo

Tshekatsheko ya palogotlhe ya molapoelo		Temodijalo – mmidi					
Kgwebo		Mmidi					
Kgaolo ya mmidi		4,90	Diheketara				
A Lotsenolothle lwa kgwebo						Lotseno	Gotlhe
	Bokoa	Magareng	Gaisang			Heketara	Kgwebo
Ditono/Diheketara	3,60	4,50	5,40				
Tlhotlha ka tono	1 400	1 750	2 100				
Lotseno ka heketara	5 040	7 875	11 340				
Thobo gotlhe go tswa dikgwebong (ditono)	17,64	22,05	26,46				
Lotsenotota la kgwebo ka ngwaga	24 696	38 587,50	55 566			7 875	38 587,50
B Ntsha ditshenyegelo tsa ka tlhamalalo							
		Tlhaloso	Ka	Yotlhe/		Tshenyegelo ka	Yotlhe ya
Ntlhana	Kuno	Yunit	Heketara	Kgwebo	Tlhotlha/Yunit	Ka heketara	Kgwebo
Peo – 60 000 ka kgetse	GM	60 000	25 000	122 500	0,03	650	3 185
Monontsha	4:2:1(32)	Kg	200	980	4,50	900	4 410
Nontshogodimo	LAN	Kg	100	490	3,50	350	1 715
Llaeme	Calctic/Dol	Kg/ha	1,00	4,90			
Dikhemikale		Kg	0,06	0,29	1 266,67	76	372,40
Dikhemikale – taolomofero pele ga tlhogo						350	1 715
Dikhemikale – taolomofero morago ga tlhogo						350	1 715
Dikhemikale – sebokosegi	Ditshenekegi					10	49
Dikhemikale – sebokophetlhi	Ditshenekegi					15	73,50
Disele		l	90	441	8,50	765	3 748,50
Inšonrense ya ditsenngwateng		0,08	598,50			465	2 278,50
Badiri – nakwana							
Thobo		Diheketara	300	1 470	1,00	300	1 470
Thekiso		Ditono			50	225	1 102,50
Dirori		Km	25	122,50	3	337,50	1 653,75
Paakanyo le Tlamelo						300	1 470
Morokotso							
					Yotlhe	5 093,50	24 958,15
C Palogotlhe ya melapoelo (madi a a tlaa go salelang morago ga go rekisa mmidi go tswa diheketareng tse 4,9							13 629,35

Tsweetswee ikgolaganye le Grain SA go batla kgakololo le tshedimosetso ka palogotlhe ya molapoelo fa o ka ikutiwa o sa dumele gore o itse gore o ka e direla polase ya gago jang.

Kgonothobo ya dithoro ka heketara ka ditono fa e ntsifadiwa ka tlhotlha ya tota ya montshakuno ya sejalo sengwe le sengwe e tlaa go bontsha gore ke sejalo sefe se se poelodimo se o ka se jalang. Fa go kopanngwa le tlhoko ya go ala riseke, didiriso tse di teng le thefosanyodijalo e e rulangantweng, go ka dirwa tshwetso e e utlwalang gore ke dijalo dife tse di ka jalwang.

Gakologelwa gore sejalo sengwe le sengwe se na le nako e e feleletseng nngwe ya jalo mme o tshwanetse go netefatsa gore masimo a gago a baakantswe ka nako e e siameng go kgona go jala ka nako e e maleba. Fa o ka jala thari, ga o kitla o bona thobo e e eletsegang mme bogolo jwa tiro ya gago e tlaa bo e le ya lefela. Dira ditogamaano tsa gago jaanong mme o netefatse gore o simolola go bereka masimo ka bonako jo bo kgonagalang.

JANE MCPHERSON, MOTSAMAI SA LENANEOTLHABOLOLO LA BANTSHAKUNO LA GRAIN SA

Go repa kgotsa go se repe...

**TSHUGOMMU E KA TLHOLA KGOTSA YA THUSA MO GO NAMOLENG KATISEG-
ELO YA MMU. KA TLHAGO YA YONA DITIRO TSA TSHUGOMMU DI THUBA MMU
GO NNA DIKAROLWANA TSE DINNYE. TSHUGOMMU E E FETELETSENG E KA
THUGA MANGWETE A MMU, KA JALO YA NYELETSA POPEGO E E TLAMELANG
KA DIBAKA TSA MAROSE A A ELETSEANG.**

Maikaelelo a repara

Didiriso tsa tshugommu dingwe, jaaka megoma ya dikara, e ka tsenya mowa mo mmung le go oketsa nwelelelo mo boalogodimong fa ka fa go le lengwe e tlhola llaga ya katisegelo fela fa tlase ga boteng jwa tshugommu. Llaga e e ntseng jalo e bidiwa "logogo lwa mogoma" kgotsa "logogo lo lo popota". Megoma ya dikotlele le yona e ka dira logogo lo lo popota fela fa tlase ga boteng jwa tshugommu, fa go dirwa tshugo e e feteletseng ya mmu, gaufi fela le boalogodimo, bogolosegolo fa e le gore go tlaa tsamaiwa gantsi foo mo ngwageng o le mongwe. Go namola mo katisegelong, go repa ka dišenke tse di boima go fitlha boteng jwa 30 - 60 cm kgotsa le boteng go feta e bile gantsi di katologantswe sebaka sa 1m, go setse go fetogile mokgwatiriso wa tlwaelo, bogolo thata mo mebung ya motlhaba.

Direpara kgotsa dilemelatlase (*sub-soilers*) di thuba mmu o o katisegetseng fa tlase fela ga boteng jo bo fitlheletsweng ka temo ya tlwaelo go tokafatsa monyelo le tsenyomowa. Modiro wa repara o thusa go tsholetsa le go thuga mmutlase gore llaga e e katisegetseng nngwe le nngwe e thubiwe. Mmu o tshwanetse gore o bo o omile mo go eletsegang fa go repiwa. Go repa mmu

o o metsi ga go thuge mmutlase, mme o ka dila le go tswala mmu mo thoko ga meno a repara. Maalo a a dilegileng a thibela tsamao ya mowa, metsi le medi mo mmung.

Magogo a mogoma a tlhola ke kgato ya tilego ya megoma ya dikotlele e e tswelatang go lema mo boteng jo bo lekanang ka gale mo pakeng e telele. Go bokete mo meding ya dimela, metsi kgotsa mowa, go ralala logogo lo, ka jalo tiragatso ya dimela e amege. Tiriso ya metšhine e e bokete mo mmung o o metsi le yona e katisegetsa mmu mo pakeng e telejana, le go tlhola llaga e e popota go tshwana le logogo lwa temo.

Mesola ya repara ya foro

- Tokafatso ya nwelelelo ya metsi a pula;
- Tokafatso ya tsenyomowa;
- Ga go na tlhakano ya mmugodimo le mmutlase;
- Tatlhegelo e e lekanyeditsweng ya bongolammu gonne mmu o sa pitikololwa; le
- Tokafatso ya kgolo ya medi.

Dithapolo tsa repara ya foro

- Ke tiro ya tshugommu e e bonya le ditshenyegelo; le
- Dipatlego tsa kW tse di kwa godimo.

**WILLIE KOTZÉ, MOTSAMAI SI WA KATISO LE TLHABOLOLO
WA LENANEOTLHABOLOLO LA BALEMIRUI LA GRAIN SA**

Dithoro tsa mariga

Dintlha tsa taolomofero tse di tlhokang go akanngwa mo setlheng sa 2011

SETLHA SA NTSHOKUNO YA KORONG SA MARIGA SA GAJAANA GA SE A TLWAELEGA KA GORE PULA E E AMOGETSWENG FELA PELE GA JWALO MO PAKENG YA PHUKWI 2010 GO YA MOTSHGANONG 2011, E NE E LE MAGARENG GA 500MM GO YA 2000MM GO TLHAGA MOLENG WA BOKONE BORWA GO TSWA FOREISETATABPHIRIMA GO YA LOBOPONG LWA BOTLHABA.

Masimo a mantshi a a neng a rulaganyeditswe go jwalwa korong go bona a itemogetse pula ya go feta 1,2m thata. Ka jalo go bonala masimo a mantshi a a jwetsweng korong a na le porofaele ya mmu e e betilweng.

Mariga a a tsididi, a patilwe ke go wag a semathana, mo dikgaolong di le dintsi, a tlaa tshwaetsa kelo ya kgolo le tswelolepele ya dimela tsa korong. Go jwala thari le gona go tlhola digabo tsa korong tse di tlaa nnang mo kgatong ya tswelolepele e e thari go na le mo setlheng sa tiwaelo. Peo e e jwetsweng moragonyana mo go Motsheganong le Seetibosigo, mo dikgaolong dingwe, e tsere go feta dibeke di le nne go tlhoga.

Bongola ga bo a tshwanela go nna ntlha ya kgoreletso go fitlha morago thata mo setlheng. Dikgaolo dingwe le tsona di amogetse pula le semathana mo go Phukwi. Fa go tswa phesente ya tlhogo e e kwa godimo ya peo e e jwetsweng le nontsho e e nepagetseng, e e tlaa emisetsang naeterojene e e tlaa bong e minyegile go tswa porofaeleng ya mmu ka ntlha ya pula e ntsi, kgonagalo ya thobo ya ditono tse pedi go ya tse tharo e kwa godimo.

Maemo a mmu a a fileng sejalo sa Korong thagogo e e siameng gape a tlaa tlamela ka tikologo e e tshwanetseng mo tlhogong le mo kgolong ya palo e ntsi le methalethale ya mefero.

Ka ntlha ya sejalo sa boemo jo bo kwa godimo jo bo kgonegang se se tlaa rojwang, go tlaa nna mosola thata go baya kgolo nngwe le nngwe ya mofero leitlho mo dijalong go sale gale mo kgolong.

Mariga a a tsididi a tlaa tlhola kgaisano ya mofero e e fokotsegileng mo go Phukwi go tsena mo go Phatwe. Maemo a a siameng a tlaa tlhlang gore kgaisano ya mofero e nne ntlha ya bothokwa fa naga e thithofala go ya bokhutlong jwa Phatwe.

Tsammaiso ya mofero e e gokaganeng

Nonofa ya taolo ya mefero mo dijalong tse di kgethegileng, mo lobakeng lo, Korong ya mariga, mo thulaganyong ya ntshokuno ya segompieno e tshwanetse go dirisa motswako o o emanang nokeng wa mekgwatiriso ya taolomofero ya sebaelaji le sebolayatshekegi.

Mekgwatiriso wa temodijalo o o siameng le togamaano o tshwanetse go akaretse jwalo ya dijwalo tsa selemo le mariga tse di farologaneng, gammogo le motswako wa dijwalo tsa maltharephaphathi jaaka sonobolomo le disoyabini le dijwalo tsa sekathaga jaaka korong, outso, mmidi le mabele. Thulag-

anyo e e farologaneng e, e netefatsa gore mefero e anegelwa mekgwatiriso ya temommu e e farologaneng gammogo le thefosanyo ya ditlhopha tsa dibolayatlhatshana tse di teng tse di farologaneng.

Kopanyo ya monontsha, e ka nna mo dijalong tsa mariga kgotsa selemo e thusa semela go katoga mefero efe kana efe e e ka tlhogang ka jwalo ya dijwalo kgotsa jaakago ntse mo setlheng sa mariga sa gajaana ka masimo a a jwetsweng a na le boalogodimo jo bo bongola thata.

Go tsoma mefero

Selotilele sa lenaneotsamaiso la mofero le le siameng mo tshimong nngwe le nngwe, ke temogo e e nepagetseng ya mefuta ya mefero e e gona.

Bantshakuno ba ba bothale ba tlaa kgweetsa go dikologa masimo le go tsamaya mo masimong a bona gangwe le gape go lekola kgolo le tswelolepele,

Dintlha tsa taolomofero tse di tlhokang go akanngwa mo setlheng sa 2011

bogolosegolo palo ya dithibira tse di tswang mo semeleng sengwe le sengwe, e le go tthomamisa sebaka le kgono ya sematlole ya dijjalo di sa le potlana. Go ne go tshwanetse go bo go akanyeditswe jalogape ya masimo a a katisegetseng le masimo a a nang le dipalopalo tsa dimela tse di sa isegeng. Kgolo ya mofero efe kana efe le yona e ka bewa leitho fa go ntse go dirwa diithathobho tsa masimo tsa gale.

Lenaneo la lotseno le le siameng le tlaa thusa ka temogo ya mefero e e nang le mathata gore go tle go atlanegisiwe lenaneo la taolo le kgatsho le le nonofileng le le nepagetseng. Go bothale ka gale go tsaya fela go tloga kwa tshimologong moitseanape wa taolomofero ya sekhemikale yo o rutegileng sentle le yo o nang le maitemogelo.

Dithuluso tse di mosola tsa letsomo la mofero

Fa masimo a ntse a tlathlobiwa le go sekasekwa, go bothale go tsaya dimmepe tse di bontshang masimo le lefatsho, torofole e nnye, thipa ya mokopelo. Dikget-sana tsa polasetiki tse di nang le ditshwaokaelo go kgobokanya meferi e e sa itsiweng, sekwere sa tshipi sa 1 m, khalehuleitha ya pata, ditshwai tsa phensele le yuniti ya GPs fa e le teng.

Diyuniti tsa GPs di ka nna mosola mo go tshwaeng. Dipata tsa mofero tse di kgethegileng gore bokgoni jwa lenaneokgatsho bo tle bob ewe leitho ka go etela dipara tseo nako le nako morago ga kgatsho.

Go sa ntse go le bothale go nna le kaelotshupetso ya mefero ya motheo ka ditshwantsho tsa mefero ka dikgato tse di farologaneng gore go tle go dirwe itshupo e e nepagetseng. Se se masisi thata gore go tle go dirwe tlhopho ya dikhemikale le ditswaki mo lenaneotaolong, e e nepagetseng.

Tiragatso ya letsomo

Gore o dire tiro letsomo e e nonofileng e e mosola latela dikgato tse:

1. Tsamaya ka go ya kwa le kwa mo tshimong o ema bonnye ga tlhano mo dintl-heng tse di kgaoganeng bophara mo Tseleng eo. Mokgwa o o tshwanetse go ralatsa tshimo yotlhe le go go letla go simolola foo o emisitseng bene ya

gago teng kgotsa sepalangwa se sengwe. Ela tlhoko mefero mo mafelong a a kwa tlase, a a metsi kgotsa kalaka mo tshimong.

2. Fa o ntse o tsamaya jaana lemoga mefuta ya mofero e e teng mme o rekote kgatokgolo ya korong gammogo le ya mefero. Tlhokomela gore a dijalo di setse di gaisana le mefero e e gona.
3. Tshwantsha mmepe wa mefero efe kana efe e o e bonang e ikgobokantse mo dikgaolong tse di kgethegileng dife kana dife. Fa o ka kgona dirisa GPs ya gago go meta kgaolo eo. Didiriso tsa kgaso tsa konteraka tsa segompiano tse dikgolo di gokeletswe ka diyuniti tsa GPs mme ka dinako dingwe di dira bosigo jotlhe. Ka tsela e dikgaolo tse le dikemo tsa GPs di ka supediwa ra-konteraka pele a simolola mo tshimong e e kgethegileng. Tshwao ya mmepe e e nepagetseng e tlaa kgontsha tshekatsheko e e nepagetseng go feta e e tshwanetseng go dirwa, mabapi le mothamo wa dikhemikale le ditshenyegelo tsa teng. Tshwaetso ya dikhemikale tse di yang go dirisiwa mo mefuteng ya thefosanyodijalo tsa isagwe le yona e ka akanngwa.
4. Mo mafelokemong a matlhano ao otlhe mo tshimong tlhomamisa palo ya mefero e e teng. Fa mefero e ise e tlhoge, o ka ngapa senthimitha e e fa godimo ya mmu ka kelotlhoko go bona gore semela sengwe se medile mme sa se ke sa tlhoga. Kelotlhoko e e Bonolo e, e ka naya montshakuno kakanyo e e siameng thata ya bothata jwa mofero jo bo ka nnang mo isagweng. Latihela dibolo tse di mebala e galalelang ka phatlalalo mo kgaolong mme o bee sekwere sa 1m mo kgaolong eo, ka bolo e dira bogare. Palogotlhe ya dipalelo tse 25 kgotsa go feta fa tshimo e fela diheketara tse 50 e tlaa go naya setshwano se se bonalang go gaisa sa mathata a mofero mo tshimong ee riling. Tirego e gape e tlaa go pateletsa go ithuta ditemogo tse di nepagetseng tsa mefero e e mo polaseng ya gago.
5. Tlhakanya dipalelo tsa mofero mongwe le mongwe mme o aroganye ka tlhano. Se se tlaa go naya palogare ya mefero ka sekweremitha se le sengwe. Dipalo tse di kwa tlase tsa mofero tse di sekweremitha jaanong di tshwantshangwa le ditshate tse di maleba gore go tle go dirwe tshwetso ya gore a go siame seikonomi go kgatsha kgotsa nnyaya.

Go tshwanetse go gopolwe gore mo Aforikaborwa go botlhale go kgatsha tota le mo tshukaganong e potlana ya mofero ka gore dipula tsa go sale gale mo go Diphlane le dipula tsa Ngwanaitseele le Sedimonthole gammogo le mogote wa selemo di ka rotloetsa kgolo ya mofero e e boitshegang. Se se isa kwa mathateng a thobo e e nonofileng le kgonagalo ya teswafatso e e maswe ya sekao sa peo ya Korong e e robilweng. Phoko ya kereite e tlaa thola kereite e e kwa tlase le tlhotlha e e kwa tlase e e tlaa bonwang ka tono kwa sefaleng.

Dikatlanageriso

Dibolayathatshana tse di atlanegisitsweng dingwe mmogo le ditshenyegelo tsa mefero e e ka bonwang di buisanelwa fa tlase. Go atlanegisiwa thata gore go rekwe bukatshupetso ya mefero ya unite ya Aforikaborwa gore mefero e tle e tlaolwe ka nepagalo. Maina a selegae a a tshwanang a mefuta ya mefero e e sa tshwaneng, a ka tlhola tlhakatlhakano. Go botoka thata ka gale go bitsa mefero ka maina a yona ya Selatine gore go tle go dirisiwe sebolayathatshana se se maleba mo lenaneokgatshong.

Dipholo tse di ka tlhagelelang thata fano tsa diteko tse dif a godimo di tlaa supa gore bothata jwa mofero ke bogolo thata jwa matlharephaphathi. Mo dikgaolong dingwe 'prostate knotweed (*voelduisendkop*, *uientjiesgras*, *koperdraadgras* – *polygonum aviculare*), *sild climbing knotweed* (*buck wheat*, *wildebokuriet* – *bildedykia conoolvulus*) mme tota mefuta ya polygonum e mengwe yotlhe ke tlhobaboroko mme le yona e tlhoka go laolwa.

Ditswako tse di atlanegisitsweng dingwe mmogo le ditshenyegelo tse di fopholeditsweng ka heketara di bontshisa fa tlase:

Matlharephaphathi fela

- Tanka ya tswako ya Chlorsulfuron (15 gr/ha) tlhakanya le 2.4D (100 ml) ka heketara le adjuvant e e maleba.
- Ditshenyegelo tsa sekhemikale ka heketara e tlaa nna R45,00.
- Borakonteraka ba tlaa go batla R80 ka heketara le disele (5l/ha).

Matlharephaphathi le mehuta ya polygonum

- Tanka ya tswako ya Chlorsulfuron (15 gr/ha) tlhakanya le mesosulfuron Methyl (10 gr/ha) tlhakanya le 2.4D (100 ml) heketara le adjuvant e e maleba (*sticker and pH balancer*).
- Ditshenyegelo tsa sekhemikale ka heketara e tlaa nna R80 ka/ha.
- Borakonteraka ba tlaa batla R80 ka heketara le disele (5 l/ha).

Ka kgonothro ya ditono tse pedi ka tlhotlha ya foo ya dipoloko ya R2 800/tono le lotsenokgoneng lwa R5600/ha go ka lemogiwa sentle gore ke kakanyo e e botlhale ya seikonomi go dirisa R175/ha fela mo matlharephaphathing kgotsa R210/ha mo matlharephaphathing, conoolulus le mehuta ya polygonum.

Go sa ntse gape go atlanegisiwa gore moemedi kgotsa moitseanepe wa taolomofero a bonwe pele go ka rekwa dibolayathatshana dife kana dife gore kgakololo yabona e salwe morago kago kgatshiwa masimo. A ke madirelo a a matswakabele mme baitseanepe botha ba tlhokwa go kwala ditlathobho nako le nako ka jalo ba mo dinakong ka ditanka tsa tswako tse di nonofileng tse dintsi le melao e e amanang le tiriso ya dikhemikale tsa temothuo.

KGANNYANA E TLA MONTSHAKUNO WA PELE

Matlapana a a wang go tswa legodimong

KORONG KE SEJALO SE SE BOSISI THATA LE GO TSHABELELWA KE GO ITEWA KE SEFAKO – GO FITLHA TOTA LE KWA NAKONG YA THOBO.

Setlha sa go ntsha diako le go butswa sa korong kwa Foreisetatabot-lhaba se tlhagelela ka nako e le nngwe le ka nako e go solofetsweng pula ya matlakadibe ya sefako mo dikgaolong tse dintsi. Go botlhokwa jo bo boitshegang gore bantshakuno ba inšorele dijalo tsa korong tsa bona kgatlhanong le tshenygo ya sefako.

Kgonagalo ya go na ga sefako go farologana go ya ka kgaolo le kgaolo, fela jalo le ka porimiamo ya inšorense – ditlamo tse di inšorang korong di na le direkoto tsa pakatelele mme ka jalo di oketse diporimiamo tsa dikgaolo tse di nang le kgonagalo e e kwa godimo ya go na ga sefako. Jaaka montshakuno wa korong o tshwanetse go ikopanya le ditlamo tse di inšorang korong le go batla kgakololo ya gore o ka tsaya leng pholisi, gammogo le thobo le boleng jo sejalo se tshwanetseng go bo inšorelwa. Fa o se na bonnete ka se, tsweetswee ikopanye le kgwebo ya temothuo e e gaufi le wena (gantsi e tlaa bo ele OVK ka ntlokogolo ya bona ya Ladybrand, VKB ka ntlokogolo ya bona kwa Reitz le Senwes ka ntlokogolo ya bona kwa Klerksdorp) – o tlaa bona kgakololo e e siameng e e ka bolokang kgwebo ya gago.

JANE MCPHERSON, MOTSAMAI SALENANEO WA
LENANEOTLHABOLOLO LA BALEMIRUI LA GRAIN SA

Go rulaganya go jala korong ka poelo

MONTSHAKUNO O GOLAGANE THATA LE MMU LE DIELEMENTE TSA TLHOLEGO MME O TSHWANELA GO DIRISA LEFATSHE LA GAGWE GO DIRA LOTSENO. KA BOMADIMABE, DITOGAMAANO DI TSHWANETSE GO DIRWA GO SA LE GALE THATA MME MONTSHAKUNO GA A KA KE A FETOLA MONAGANO WA GAGWE FELA KA PONYO YA LEITLHO JAANA LE GO JALA SEJALO SE SENGWE — THULAGANYO E E FELETSENG E TSHWANETSE GO DIRWA.

Gore o kgone go falola sematlole jaaka montshakuno mo nakong e, bantshakuno ba tlaa tshwanela go akanya sentle thata mo go tseeng ditshwetso, ga go a tshwanela ka gope fela gore e nne tshwetso ya go tsewa ka maikutlo eo dipholo tsa yona di ka tiholang ditatlhegelo tsa matlole tse dikgolo.

Mmaraka

Tlhotlwa ya korong mo Aforikaborwa e tlhomiwa kwa Dinagabokone jwa lefatshe gonne re le bannaleseabe ba banye thata mo lebaleng la boditšhaba. Madi a rona a maatla mme diromelwateng di gaisana sentle thata – go a kgonega go tsenya korong e e tswang kwa ntle ka tlhotlwa e e kwa tlase go na le ka moo bantshakuno ba rona ba ka kgonang go e ntsha ka teng (teka-tekano ya thomeloteng).

Puso e baya lekgethwana mo koronnye e e rometsweng teng. Fela lekgethwana le le potlana thata go ka kgoba thomeloteng ya korong marapo. Gakologelwa gore boratshilo ba korong ba kgatlhegela fela go nna le kgwebo e e dirang poelo mme tota fela ga ba tshwenyegele go falola ga bantshakuno ba selegae ba rona – ke borakgwebo mme ba tlaa reka korong e e tlhotlhwat-lase thata e ba ka e bonang mo mmarakeng.

Melapoelo mo ntshokunong ya korong e mennye thata go tsamaelana le

kgonagalo ya riseke – ditsenngwateng di kwa godimo mme boleng jwa ditlhaka bo kwa tlase. Go amogetswe ka kakaretso gore boleng jwa dithoro tse di rometsweng teng bo bokoa go na le kuno ya selegae ya rona, fela le gale lebaka la gore korong eo e teng mo mmarakeng go raya gore re tswetsetse go romela korong teng.

Ono ke ngwaga wa ntlha mo hisetoring wa Aforikaborwa mo re tlaa bong re romela teng korong e e fetang e e ntshiwang ya selegae. Se ke seemo se se swabisang tota gonne re ka kgona go ntsha korong mo Aforikaborwa fela ga re kgone go gaisana mo mmarakeng wa boditšhaba. Re tswelela go ipotsa gore fa go ka nna le thetelelo ya korong mo dinageng tse di romelang ntle, go tlaa diragalang ka Aforikaborwa? A ga go openyana fela mo pusong yo o kgathalelang bantshakuno ba rona? A mongwe mo pusong ga a lemoge gore jaaka naga re tshwanela go itlamela go iphetsa ka dijo? Jaaka bantshakuno re itse sentle gore se re se dirang botlhokwa thata mo phalolong ya seikonomo ya batho ba rona le naga ya rona ka jalo re tshwanela go tswelela go lwela dikelotefo mo koronnye.

Mabapi le ntshokuno ya korong mo Foreisetata, re itse fela ka bantshakuno ba ba tlhabolagang ba le robongwe ba ba kgonneng go fitlhelela dikadimo tsa ntshokuno go jala korong. Se ke se se tlhabisang ditlhong fa mo dingwageng tse pedi tse di fetileng go ne go na le bantshakuno ba le 22 ba ba ntsheng dijalo tsa korong tse di atlegileng thata. Bantshakuno ya rona ba itse gore ba ka jala korong jang, ba batla go jala korong, fela ga ba kgone go ka ntsha korong kwa ntle ga gore puso e nee dikelotefo tse di kwa godimo mo koronnye e e romelwang teng.

JAN DE VILLIERS, MONTSHAKUNO YO O ROTSENG TIRO

*Puso e reteletswe go tsereganya mo mebarakeng ya temothuo.
Maikaelelo a rona e tshwanetse go nna gore mebaraka e re direle.
Ga re ka ke ra dira gore Puso e bereke – Prof Karaan.*

Kgannyana e e kgethegileng e, e kgontsitswe ke tshwaelo ya ba dithoro tsa mariga (Winter Cereals Trust).

Go dirisa borakonteraka ba temothuo

– se se tshwanetseng le se se sa tshwanelwang go dirwa

RE SA TSWA GO ETELA BANTSHAKUNO KWA KAPABOTLHABA MME BOTHATA JOLE JWA BORAKONTERAKA BO SA TSWA GO TLHAGELELA GAPE.

Go reng re dirisa borakonteraka?

Go utlwa botlhoko go lemoga gore go sentswe dimilione tsa diranta ka dikema tsotlhe tse di neng di tshwanetse di ka bo di thusa bantshakuno ba ba tlhabologang – sekema se se boitshegang sa dijo, le gautshwane jaana boitshemoleledi jwa Agri SA. Dikema tse tsotlhe tse di ka simolola maikaelelo a mantle, mme fela tsotlhe di a phuthama. Go reng di phuthama? Di phuthama ka ntlha ya mabaka a le mmalwa – lebaka lengwe ke gore go duelelwa ditirelo tsa bo konteraka tlhotlha e e boitshegang, go duelelwa ditsenngwateng madi a mantsintsi, gantsi tiro e dirwa thari mme thetelelo ya leruri ke go re bantshakuno ga ba a maatlafadiwa – ga ba a rutwa go dira temothuo. Fa sekema se setse se reteletswe, bantshakuno ba tlogelwa mo seemong sele (kgotsa se se maswe le go feta) se ba neng ba le mo go sona pele ga sekema.

Fa re tshwanelwa ke go ntšhwafatsa lephata la temothuo le go nna le tshireletsego ya dijo mo Aforikaborwa gona re tshwanela go tlhabolola bantshakuno ba ba ikemetseng, ba ba itshegeleditseng le ba ba bonang dipoelo – e seng go letlelela batho go dira dipoelo tse di boitshegang ka “dikema” fa bantshakuno ba sala go nna ba humanegile.

Go bantshakuno ba bantsi mo Aforikaborwa ba ba dirisang borakonteraka mo dipolaseng tsa bona. Borakonteraka ba ba ka dirisediwa tshugommu ya motheo, tshugommu ya sekontari (paakanyo ya boa-

lopo), jalo, kgatsho le/kgotsa thobo. Bantshakuno ba bantsi ga ba dire temothuo ka selekanyo se segolo go lekane go ka tlhomamisa go nna le didiriso tse e leng tsa bona mme go dira kakanyo ya seikonomi e e siameng go dirisa borakonteraka ba ba nang le didiriso – gape go bulela ba ba nang le didiriso tsa tlaletso ditšhono go kgona go dira lotseno ka tiro ya konteraka.

Ka puo fela se ke se se bothale go se dira. Mo tiragatsong, le gale dilo di ka fosega. Ka kakaretso, maitlomo a temothuo ke go ntsha dijo le faeba, e le go dira lotseno lo lo fetang ditshenyegelo tsa ntshokuno – poelo ke thotloetso!

Borakonteraka ba bona madi a bona jang?

Borakonteraka gantsi ba duelwa go ya ka heketara mme ga ba nne le seabe mo lotsenong lwa dijalo. Ka jalo go mo molemong wa bona go bereka palo e ntsi ya diheketara ka gore heketara nngwe le nngwe ke lotseno lo lonsi mo go bona. Ka jalo go na le kotsi ya gore rakonteraka o tlaa leka go dira ka lebelo le a ka le kgonang go mo kgontsha go bereka diheketara tse di ka nnang dintsi ka letsatsi. Se se ka raya gore boleng jwa tiro ga bo mo seemong. Go bonolo go dira tiro e e sa reng sepe (sekao go lema kgotsa go desa) – tiro e tsamaya ka bonako, go dirisiwa disele e nnye e bile go nna le konalo e potlana mo metšhineng.

Tiro nngwe le nngwe ya tshugommu e montshakuno a e dirang e na le maitlomo. Montshakuno o batla gore tiro nngwe le nngwe e e tshwanetseng go dirwa e dirwe ka boteng jo bo nepagetseng mme ga go

Go dirisa borakonteraka ba temothuo – se se tshwanetseng le se se sa tshwanelwang go dirwa

mo tshwenye gore rakonteraka o tsaya nako e kana kang go dira tiro – boleng jwa tiro bo botlhokwa thata (se le gale ga se ree mo thobong fa montshakuno a fela pelo go ntsha dijalo mo masimong ka bonako jo bo kgonagalang). Ka jalo go na le kgotlhang ya dikgatlhego e e letseng – montshakuno o batla go fetsa tiro ka bonako gore a tle a duelwe fa montshakuno a batla gore tiro e dirwe ka kelotlhoko le tolamo.

A teponako e botlhokwa?

Ntlha ya botlhokwa thata e nngwe mo modikong wa ntshokuno ya dijalo, ke teponako ya tiro nngwe le nngwe. Tshugommu kwa bofelong e ikaelela go jala dijalo mo mmung o o bongola. Go bona thobo e e tletseng, go na le nako ya jalo e e nepagetseng tota. Se se tlhomamisiwa ke pula ya ntlha ya dikgakologo, dipula tsa selemo tse di solofetsweng, boleele jwa kgolo ya dijalo, diyuniti tsa mogote tse di gona mo dikgweding tsa selemo le matlha a a solofetsweng a serame sa ntlha.

Ka ntlha ya gore rakonteraka a bona lotseno go ya ka palo ya diheketara tse a kgonang go di dira mo setlheng, rakonteraka o na le tlwaelo ya go ikogolega ka diheketara tse dintsi tse a di kgonang mo nakong e e siameng, a akanyetsa paka ya dipula fa go sena tiro e e ka dirwang. Se se ka tlhola mo go reng tiro e dirwe thari thata – kgotsa morago ga nako e e nepagetseng tota ka rakonteraka a direla montshakuno yo mongwe fa montshakuno yo o latelang a setse a letile. Go makgati a le mantsi foo montshakuno a jalang dijalo tsa gagwe morago thata ga letlhajalo la bofelofelo gonne rakonteraka o ne a se mo nakong.

Montshakuno a tlhokomele eng?

- Netefatsa gore dikelo tse o yang go di duela rakonteraka di mo selekanyong sa madirelo sa tlwaelo mo kgaolong ya gago. (Fa o sa netefatse, botsa bantshakuno ba bogwebi ba bangwe mo kgaolong ya gago gore kelo e e gona e tshwanetse go nna eng).
- Tsena mo konterakeng le rakonteraka gore o netefalediwe ka tiro ya gagwe.
- Dumela go ya ka diemo tsa tiro – swetsa pele gore o batla go lema mmu boteng jo bo kana kang mme o bee boleng jwa tiro leitlho fa e ntse e dirwa. Ga go thuse sepe gore tiro e dirilwe bokoa morago ga rakonteraka a sena

go tsamaya – nna teng fa a dira tiro mme o netefatse gore e dirwa go ya ka seemo se se dumelanweng.

- Dumelana ka matlha a bofelo a o itseng gore go tlaa bo go sa thuse sepe go dira tiro – go botoka go sa jaleng go na le go jala thari thata mme o bo o sa bone thobo gonne o jetse thari thata.
- Bona gore ke bantshakuno ba bangwe ba le kae ba ba yang go thusiwa ke rakonteraka yo gore o tle o itse gore ga a ipolaisa mmereko.

Sekao sa dikelo tsa gajaana tsa go konteraka di eme jaana:

Tiro	Foreisetata/ Bokone bophirima	Kapa botlhaba	KZN
	+ disele	+ disele	+ disele
Go lema	R250	R750	R550
Go desa	R195	R550	R450
Go jala	R165	R480	R440
Palogotlhe	R610	R1 780	R1 440
Go kgatsha	R80		
Go roba	R250		

Jaaka ba Grain SA rona re dumela gore wena, jaaka montshakuno o tshwanetse go kgaratlhela go nna le didiriso tse e leng tsa gago (fa o lema ka bowena o le wesi) kgotsa o abelane didiriso le setlhophi se sennye sa bantshakuno fa o le mo lefatsheng la morafe. Fa o leba ditshenyegelo tse di fa godimo, kwa ntle ga gore o bo o le kwa Foreisetata koo ditshenyegelo di laolesegang, ga o kitla o kgonang go lema ka pelo fa o tswela go dirisa dikonteraka. Go ka nna botoka go reka mmidi go na le go duela ditlhotlha tseo!

JANE MCPHERSON, MOTSAMAI SALENANEO WA
LENANEOTLHABOLOLO LA BALEMIRUI LA GRAIN SA

Tokafatsa tsamaiso ya gago ka taolo

GO KGONA GO TOKAFATSA TSAMAI SA GO KWEBE GORE E KGONE GO TSWELTSA DIPOELO TSE DI ITSHEGELEDITSENG GO BOTLHOKWA GORE TIRO YA BOTSAMAI SA TAOLO, E NEWE KELOTLHOKO E E TLHOKEGANG.

Taolo ke tiro ya botsamaisi ya bone mme ke tirego eo ka yona motsamaisi a kgonang go lekanyetsa bogolo joo ditiro tsa tota di tsamaelanang le ditiro tse di rulagantsweng le go diragatsa dikgato tsa paakanyo, fa go tlhokega. Montshakuno gore a kgone go laola o tshwanetse go baya ditiro leitlho, kgotsa a dire gore di bewa leitlho.

Go amanngwa le ditiro tse di diragalang gangwe fela, e ka tsewa e le tiro ya bofelo. Fela le gale mo kgwebong ya temothuo koo bontsi jwa ditiro bo boelediwa, ke bokhutlo fela gape le tshimologo ya motlha o mošwa wa togamaano, thulaganyo, tiragatso le taolo gape. Dikgato dingwe di tlaa boelediwa ngwaga le ngwaga, jaaka ntshokuno ya dijalo tsa sengwaga, fa dikgato tse dingwe di ka boelediwa mo ngwageng, jaaka ntshokuno ya

merogo, ntshokuno ya mašwi, ntshokuno ya Dikoko tsa nama le tse dingwe jalo.

Ka tshwanelo, tiro ya taolo e akaretse tiragatso ya dikgato tse tlhano tse di latelang:

Tlholo ya diemo (standards)

Diemo di tlhokega mo tiragatsong ya taolo e e atlegileng mme di tshwanetse tsa bo di sale di thomilwe jaaka karolo ya togamaano ya tshimologo. Fa go se na diemo tse di utlwalang tseo tiragatso ya tota e ka lekanyediwa ka tsona, ga go kgonege go diragatsa taolo e e atlegileng. Ka jalo mo tiragatsong go raya gore taolo e setse e simolotse fa o rulaganya tiro. Go rulaganya go jala diheketara tse 100 tsa sonobolomo kgotsa diheketara tse di lesome tsa khabetšhe, go setse go baya seemo – diheketara tse 100 tsa sonobolomo, diheketara tse di lesome tsa khabetšhe, di tshwanetse go jalwa.

Go lekanaya tiragatso tota

Go sa ntse go le bothokwa go lekanya le go kwala ditiragalo tsa tota. Diti-ragalo di tshwanetse go lekanngwa le go rekotwa ka sebopego se se tlaa nolofaletsang montshakuno go di dirisa. Mo temothuong tirego e itsege jaaka tsholodirekoto. Go ne go jetswe diheketara di le kae?

Go tshwantshanngwa tiragatso ya tota le diemo tse di rulagantsweng

Jaamong tiragatso ya tota e tshwanetse go tshwantshanngwa le diemo tse di rulagantsweng. Go a belaela gore a motho mo kgwebong ya temothuo o tlaa tsamaya a kopana le maemo ao ditiragalo tsa tota di tlaa tsamael-anang ka tota le maemo a a rulagantsweng. Boammaaruri ke gore motho ka gale a solofele go fapogwa mo diemong tse di beilweng. Sekao, o rula-gantse go jala diheketara di le 100 tsa sonobolomo mme ke fela diheketara tse 90 tse tota di jetsweng. Seo ke phapogo!

Tshekatsheko ya diphapogo

Fa go ka nna le diphapogo, diphapogo di tshwanetse go sekasekwa le go tlhalosiwa. Lebaka la phapogo ke la bothokwa thata go tsaya dikgalo tsa paakanyo le go tokafatsa tsamaiso ya gago. Go reng go jetswe fela dihek-etara tse 90 tsa sonobolomo?

Dikgato tsa paakanyo

Fa go setse go tlhomamisitswe gore go na le diphapogo magareng ga dito-gamaano (diemo) le dipholo tsa tota mme le mabaka a tlhomamisitswe, go tshwanetse go tsewe dikgato tsa paakanyo. Dikgato tsa paakanyo di raa nngwe kgotsa bontsi jwa tse di latelang:

- Go fetola seemo gonne se ne se le kwa godimo kgotsa tlase thata;
- Koketso mo tiragatsong go fitlhelela seemo se se tlhomilweng, kgotsa;

- Ga go lthokege kgato ya ka bonako gonne phapogo e ne e le ka ntlha ya ntlha e e diragalang gongwe le/kgotsa e e sa laolegeng, jaaka go nna teng ga sefako kgotsa merwalela.

Go ya fela ka tiro, taolo e ka diragadiwa pele ga tiragatso ya tota ya se se neng se rulagantswe, ka nako ya tiragatso le morago ga tiragatso ya ditogamaano.

Taolo pele ga tiragatso ya tota e tlaa tsepamisa mogopolo mo dintlheng tse di jaaka theko ya mohuta le mothama o o nepagetseng wa ditsenngwa-teng ka nako. Mo kgwebong ya temothuo, taolo ya nako ya tiragats o ke ya bothokwa go gaisa mme e dirwa thata ka peoleitlho e e gagametseng. Fa peo e sa jalwa ka kitlano e e nepagetseng, dipeo tse 30 000 ka heketara mme go bo go lemogiwa gore go jetswe fela dipeo tse 15 000 ka heketara morago ga dijalo di sena go tlhoga, go bokete thata go baakanya kwa ntle ga ditshenyegelo tsa tlaleletso le nako. Taolo ya bofelo go ya ka taolo ya diatla, e tlaa nna tiragatso ya bofelo go tlhokometswe thata dipholo tsa bofelo.

Kgato ya bofelo

Motho o ka tlatsa ka kgato ya borataro le ya bofelo mabapi le taolo jaaka tiro ya botsamaisi eo e tlaa nnang taolo ya matlole, e e tla buisanelwang mo kgannyaneng ya isagwe fa go tlaa bo go sekasekwa tsamaiso ya matlole.

Go fitlha fa go gateletswe mo metseletseleng ya dikgannyana gore tsa-maiso e tlhoka go tokafadiwa ngwaga le ngwaga gore o kgone go tseweletsa go dira dipoelo tse di itshegeleditseng. Taolo e e lolameng e ka dira seabe sa bothokwa mo tokafatsong ya botsamaisi jwa gago jwa kgwebo ya gago. Mo kgannyaneng e e tlaa latelang gore go ka laolwa jang, go tlaa dirwa ditshupetso go dirisiwa sekao se se diragetseng.

TSHEDIMOSSETSO E KOKOANTSWE GO TSWA KAEDING YA TSAMAIISO YA POLASE KA POELO KA MRIUS GREYLING

Go lema

– se o tshwanetseng go se tlhokomela

MOGOMA KE SEDIRISO SE SE DIRISIWANG MO TEMONG YA MMU YA TSHIMOLOGO GO BAAKANYETSA GO JALA PEO KGOTSA POLANTERE. E SALA GO NNA SEDIRISO SA MOTHEO MO HISETORING E E KWADILWENG E NTSI MME O EMELA NNGWE YA DIKGOLO TSE DIKGOLO MO TEMOTHUONG.

Maitlomo a mogoma

Maitlomo a ntlha a go lema ke go pitikolola llagagodimo ya mmu, go tlisa dikotla tse dintšhwa fa boalogodimong, fa go katelwa mefero le masalela a dijalo tse di fetileng, le go di letla go thugega. Gape o tsenya mmu mowa le go o letla go tshwara metsi botoka.

Kwa Yuropa le Ašia koo megoma e dirisitsweng la ntlha mangwe a maitlomo a ntlha e ne e le go pitikolola mmu, e le go anegela mowa go o omisa – go lema go omisa mmu. Mo Aforikaborwa koo bongola jo bonnye thata e leng ntlha ya kgoreletso mo ntshokunong ya rona, mogoma o tshwanetse go dirisiwa ka kelotlhoko e kgolo.

Mesola ya megoma ya diforo

Tiro ya temo e tsenyeletsa masalela a dijalo, laame le menontsha ya bogwebi gammogo le okosijene.

PULA IMVULA

**Kgatiso e e etlediwa
ka thuso ya Maize Trust.**

GRAIN SA

PO Box 88, Bothaville, 9660
▶ (056) 515-2145 ◀
www.grainsa.co.za

MANEJARA WA LENANEO

Jane McPherson
▶ 082 854 7171 ◀

MOITSEANAPE: KATISO LE TLHABOLOLO

Willie Kotzé
▶ 082 535 5250 ◀

MOITSEANAPE: FIELD SERVICES

Danie van den Berg
▶ 071 675 5497 ◀

PHATLALATŠO: PULA-IMVULA

Debbie Boshoff
▶ (056) 515-0947 ◀

BAGOKAGANYI BA DIPOROFENSE

Daan Bosman
Mpumalanga (Bronkhorstspuit)
▶ 082 579 1124 ◀

Johan Kriel
Free State (Ladybrand)
▶ 079 497 4294 ◀

Tonie Loots
North West (Zeerust)
▶ 083 702 1265 ◀

Jerry Mthombothi
Mpumalanga (Nelspruit)
▶ 084 604 0549 ◀

Lawrence Luthango
Eastern Cape (Mthatha)
▶ 083 389 7308 ◀

Jurie Mentz
KwaZulu-Natal and Mpumalanga
▶ 082 354 5749 ◀

Ian Househam
Eastern Cape (Kokstad)
▶ 078 791 1004 ◀

KOLOGANYO LE KGATISO

Infoworks
▶ (018) 468-2716 ◀
www.infoworks.biz

PULA IMVULA E FITLHELWA KA DIPUO TSE DI LATELANG:

Setswana,
Seesemane, Seaforikane, Sesotho,
Sesotho sa Leboa, Sezulu le Sethosa.

Go lema – se o tshwanetseng go se tlhokomela

Dithapholo tsa mogoma wa foro

Go lema go simolotswe go lemogiwa thata jaaka mokgwatiriso wa temo o o senyang thata ka kgo-nagalo ya tshwagafatso ya metswedithuso ya mmu ka lebelo. Mo pakakhutshwaneng, le gale, go ka atlega! Tshimo e e lemilweng gangwe fela e ka nna le mosola wa go katela dipeo tsa mofero le mae a ditshenekegi boteng jo di se kitlang di falola.

Mogoma o rwala maikarabelo a magolo a tlhamego ya logogo lwa mogoma lo lo thibelang tsenelelo ya metsi le medi mo mmung mo karolong e e fa tlase ga logogo mme ka jalo le kgoreletse thobo. Le kwa morago le fetoga go thibela go nwelelelela ga metsi, se se ka isang kwa tlalelanong ya metsi le pelo ya dijalo.

Go lemela boteng (go feta 15 - 20 cm) go kgothosa mmu diteng tsa dibodi ka lebelo le go rotlo-etsa kgogolego – mathata a mabedi a a tsamaisana. Fa mmu o tlišwa fa boalogodimong, sebopego sa medi ya thobo e e fetileng se a robiwa mme le tshwaragano ya tlhago ya dikarolwana tsa mmu e a lathega – gongwe mmu o o siametse melo ya peo, fela mmu o ka gogolega botlhofo. Koketsego e ya kelo ya kgogolego e tlaa feta kelo ya tlhamego ya mmu le kemisetso ya dibodi mo mmung, ka jalo go swagafatse mmu ka lebelo thata go na le ka tlwaelo.

Go lemela boteng (go feta 15 - 20 cm) go isa kwa koketsegong ya katisegelo ya mmu le tatl-hegelo ya sebaka sa borose mo mmung. Mmu o batlile o tshwana le kgamelo e e tladitsweng ka dibolo tse di tloditsweng motlhaba. Bolo nngwe le nngwe e tshwana le karolwana ya mmu mme fa di tlhatlagantswe, dibolo di tlogela dibaka tse dikgolo tsa mowa, tse di batlelwang kgolo e e fodileng ya medi le minyego e e lolameng. Go lema go tshwenya mmu o go o thubang mme dibolo tse di golola diteng tsa tsona. Fa se se diragala, dikarolwana tse dinnyenye tse di ka mo teng ga dikarolwana tse dikgolo di a gololwa mme sebaka sa borose se a nyenyefala, le go isa kwa mmung o o katisegetseng o o popota, o o betwang bonolo le go kgoreletsa kgolo ya medi.

Bantshakuno ba bantsi mo Aforikaborwa ba sa ntse ba dirisa mogoma – ke nako ya go akanya thata ka selo se. Gongwe ke nako ya go fetola mokgwatiriso o!

**WILLIE KOTZÉ, MOTSAMAI SI WA KATISO LE TLHABOLOLO WA
LENANEOTLHABOLOLO LA BALEMIRUI LA GRAIN SA**

**Maitlhomona a rona ke go ntsha kgatiso e e
gaisang ka fa go kgonegang. Ditshwaelo
dingwe le dingwe ka diteng tsa borulaganyi
kgotsa neelo ya teng, di ka lebišwa go
Jane McPherson.**